

WSTĘP

Relacje i stosunki polityczne stanowią podstawę systemowego podejścia do kształtowania bezpieczeństwa, jak również analizy tego zjawiska. W naukach humanistycznych i społecznych stosunki polityczne stanowią ogólne pojęcie używane na określenie relacji politycznych zachodzących we współczesnym świecie, są także rodzajem stosunków społecznych obejmujących kontakty polityczne pomiędzy różnymi podmiotami przestrzeni międzynarodowej (państwami, instytucjami, organizacjami, obywatelami). Międzynarodowe stosunki polityczne opisują relacje zachodzące w sferze polityki, w różnych obszarach przestrzeni międzynarodowej, które mają istotny wpływ na poczucie i kształtowanie bezpieczeństwa międzynarodowego. Omawiany zakres zagadnień teoretycznych jest łączony z praktycznym postrzeganiem bieżących problemów politycznych, w tym w szczególności szeroko pojmowanej polityki bezpieczeństwa, nauk humanistycznych oraz nauk społecznych. Przedmiotowy materiał stanowi rozwinięcie i pogłębienie badań realizowanych przez autora w latach 2010-2011, których efektem była wydana w 2011 roku pozycja pod tytułem *Międzynarodowe stosunki polityczne. Wybrane problemy*. Kontynuacja badań w tym obszarze jest wynikiem głębokich zmian, jakie dokonały się w środowisku bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w ostatnich latach. Zaistniałe wydarzenia polityczne, gospodarcze i społeczne w tym okresie podważyły wiarygodność i aktualność realizowanej polityki przez głównych europejskich „graczy” w tej dziedzinie. Stabilny dotąd system bezpieczeństwa europejskiego został zdeterminowany wydarzeniami, jakie miały miejsce w Europie oraz na jej peryferiach, w obszarach zainteresowania strategicznego NATO i UE. Do wydarzeń tych niewątpliwie należy zaliczyć zmiany polityczne w świecie arabskim (arabska wiosna), zapoczątkowane w 2011 roku, które doprowadziły do obalenia autorytarnych rządów wielu państwa arabskich i zastąpienia ich (w drodze demokratycznych przemian) w dużej części rządami radykalnych islamistów. Pojawiły się takie zjawiska, jak masowy terroryzm, również w Europie, masowe migracje ludności, Państwo Islamskie, a także wojna na Ukrainie, wywołana przez Rosję, a implikująca całość problemów bezpieczeństwa zarówno w Europie, jak i w przestrzeni transatlantyckiej.

Szczególnie obfitującym w wydarzenia polityczne, które miały istotne znaczenie dla rozwoju relacji międzynarodowych, a zatem i kształtowania bezpieczeństwa w Europie, był 2016 rok. Jego polityczna wyjątkowość była związana przede wszystkim z kulminacją działań w Syrii, konfliktów wewnątrz UE oraz utrzymania zamrożonej w 2010 roku współpracy z Rosją. Do tych wydarzeń

doszły także konsekwencje polityczne nieudanego zamachu w Turcji, powodujące zauważalny odwrót tego państwa od świeckości. Pojawiły się też zauważalne fakty potwierdzające początki politycznego zbliżenia w relacjach z Rosją i Iranem. Nie byłoby pewnie w tym nic nadzwyczajnego, gdyby nie fakt, że Turcja stanowi największą siłę europejską w NATO. Powstanie osi Moskwa-Ankara-Teheran (jeżeli do tego kiedyś dojdzie) zmieni geopolityczny układ sił i zagrozi pozycji Europy oraz globalnym interesom Stanów Zjednoczonych w Europie, Azji i na Bliskim Wschodzie. W tym znaczeniu badania prowadzone w poprzednich latach stały się nieaktualne, przynajmniej w dużej ich części. Warto dodać, że aktualizacji wymaga większość literatury dostępnej w tym obszarze. Najczęściej aktualna pozostała jedynie teoria, a więc relacje międzynarodowe oraz podstawowe koncepcje kształtowania się państwowości na przestrzeni dziejów. Wiedza ta ma wartość ponadczasową, a w dużej części także już encyklopedyczną, stanowiącą dorobek wielu pokoleń badaczy, dlatego autor, jak i jego poprzednicy, z tej wiedzy skorzystał. Jest ona powszechnie znana, niemniej jednak jej prezentacja w niniejszym opracowaniu jest potrzebna, bo pozwala lepiej zrozumieć zasady, jakie rządzą kształtowaniem się relacji bezpieczeństwa i współpracy na świecie.

Szersze omówienie współczesnych problemów na tle ich teorii daje głębszy obraz wiedzy o społeczeństwie oraz różnego rodzaju relacjach zachodzących we współczesnym świecie. Stąd opracowana pozycja stanowi nie tylko syntezę badań autora, ale przede wszystkim rozwija dotychczasowe osiągnięcia, prezentowane w artykułach oraz innych opracowaniach, w tym monografiach pokonferencyjnych. W odniesieniu do europejskich problemów bezpieczeństwa opracowanie ma charakter monograficzny, stanowiący próbę ujęcia najważniejszych kwestii tworzących współczesną rzeczywistość, wskazując także na ich historyczny oraz społeczny kontekst. Nie ulega wątpliwości, że współczesna rzeczywistość jest pełna sprzeczności, przy tym jest także zdominowana przez wzajemnie wykluczające się zjawiska oraz różne trendy społeczno-polityczne. W znacznym stopniu komplikuje to procesy poznawcze, ograniczając je często do fragmentarycznych doświadczeń, stosownie do dostępnej literatury i wiedzy. Warto podkreślić, że coraz częściej wiedza ta pochodzi z Internetu, co wymaga wielowarstwowej weryfikacji. Należy także zaznaczyć, że nadmiar wiedzy, podobnie jak jej niedosyt, jest jednakowo szkodliwy dla nauki. Nadmiar wiedzy zawęży postrzeganie rzeczywistości do coraz mniejszych obszarów wiedzy, często tylko praktycznej, wygodnej w określonych sytuacjach, niewiele jednak mającej wspólnego z szerszym rozumieniem współczesnego świata.

Jak zatem współcześnie prawidłowo postrzegać międzynarodowe problemy bezpieczeństwa? Niestandardowo, ale jednak w sposób uporządkowany

tak, żeby nie popaść w indywidualistyczną skrajność. Nie można też w procesie poznawczym popaść w tendencję operowania opiniami, które są powszechnie znane, czasami wzbudzają kontrowersje lub prowadzą do zbędnej polemiki. Opracowanie to, zdaniem autora, jest właśnie pozbawione elementów polemicznych, ale jednocześnie wykracza szerzej, poza ogólnie znane fakty, wskazując na ich interpretację. Autor zakłada, że czytelnik, który sięgnie po tą pozycję, jest na tyle zainteresowany problematyką spraw międzynarodowych, że potrafi w sposób aktywny uczestniczyć w proponowanym procesie poznawczym, to znaczy potrafi stawiać pytania oraz poszukiwać na nie odpowiedzi, bo celem poznania współczesnego świata nie jest samo pozyskanie wiedzy, ale przede wszystkim dostrzeżenie problemów, zrozumienie istoty dylematów oraz sprowokowanie merytorycznych dyskusji, bez której trudno mówić o nauce i poznaniu współczesnego świata.

Układ pozycji wydawniczej został oparty na kilku rozdziałach, poświęconych oddzielnym zagadnieniom teoretycznym i praktycznym, stanowiącym obszar zagadnień prowadzących do poszerzania wiedzy w omawianym tematycznie obszarze. Początkowe rozdziały stanowią obszar teoretycznych rozważań na temat stosunków międzynarodowych, koncepcji ich powstawania oraz dalszej ewolucji, poczynając od starożytności, poprzez średniowiecze i okres renesansu, aż po czasy współczesne. Problemy te w ciągłości przestrzeni historycznej w zasadzie skupiały się na badaniu miejsca i roli człowieka w społeczeństwie. Najbardziej intensywny dla tych badań był okres oświecenia, w którym kształtowały się podstawy konstytucyjne nowoczesnych państw europejskich. Czasy nowożytne, zwłaszcza ich ostatni okres, po rewolucji francuskiej, a szczególnie okres przed i po pierwszej wojnie światowej, był zdominowany obfitością badań nad mocarstwowością, siłą państwa oraz znaczeniem tych pojęć w polityce i w relacjach międzynarodowych. Siła w relacjach międzynarodowych powoli stawała się elementem strategicznego odstraszenia, wskazującym nie tylko na nieopłacalność ataku, co przede wszystkim na pozycję państwa w relacjach z innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Szczególną rolę w drugiej połowie XX wieku przypisywano broni jądrowej, traktując ją z jednej strony jako wiodący czynnik mocarstwowości (przez niektóre państwa bron jądrowa jest tak uznawana po dziś dzień), z drugiej strony jako wyjątkowo niebezpieczny instrument wojny, wymagający nadzoru i kontroli.

W treści opracowania porusza się również rolę i miejsce Polski w relacjach międzynarodowych. Pozycja ta jest szczególnie ważna dla bezpieczeństwa europejskiego, bo Polska jest krajem granicznym zarówno NATO, jak i Unii Europejskiej. Położenie geograficzne Polski nabiera nowego znaczenia w aktualnej sytuacji politycznej, kiedy nie ma już wątpliwości, że Rosja

zamierza wrócić do mocarstwowej polityki, koncentrując się na odzyskaniu pozycji międzynarodowej porównywalnej do okresu byłego ZSRR. Podnosi to znaczenie naszego kraju dla bezpieczeństwa europejskiego. Polska ma swoje interesy narodowe i ponadnarodowe, które najkrócej mówiąc sprowadzają się do utrzymania pozycji w świecie oraz zdobycia gwarancji bezpieczeństwa, jak i utrzymania pozycji lidera wśród państw Europy Środkowowschodniej. Nie są to cele łatwe, co próbuje wyjaśniać autor w treści opracowania. Wymagają zaangażowania społeczeństwa oraz oddanego sprawom Polski przywództwa politycznego są one jednak osiągalne.

Dużo uwagi poświęcono na wyjaśnienia współczesnych relacji w polityce narodowej i europejskiej. Poddane więc zostały analizie takie pojęcia, jak globalizacja, suwerenność we współczesnym świecie oraz jej znaczenie w polityce narodowej i w relacjach ponadnarodowych. Ważną treścią opracowania są też zagadnienia związane z podmiotowością Unii Europejskiej. Szczególnie mocno podkreśla się współczesną rolę Unii w ocenie zjawisk oraz kształtowaniu zmian zachodzących w realiach współczesnej polityki światowej i europejskiej.

W opracowaniu mocno eksponuje się nowy układ geopolityczny w Europie, jaki powstał w środowisku międzynarodowym po rozpadzie bipolarnego układu sił. Podkreśla się także rolę i znaczenie NATO oraz Unii Europejskiej dla regionalnego i światowego systemu bezpieczeństwa. W kształtowaniu relacji międzynarodowych dostrzega się współczesne uwarunkowania globalizacyjne. Niemniej ważne dla spójności opracowania są praktyczne uwarunkowania dla europejskiej polityki, wynikające z miejsca i pozycji Stanów Zjednoczonych w przestrzeni euroatlantyckiej. W tym znaczeniu poddano analizie obszar współpracy USA z Unią Europejską, wskazując na instytucjonalne i praktyczne jego wyznaczniki, szeroko omówiono także wybrane zagadnienia współpracy z Rosją i Chinami. W opracowaniu wskazano także ważniejsze aspekty realizacji polityki wewnętrznej przez wiodące państwa Unii Europejskiej oraz NATO (Francja, Niemcy, Wielka Brytania).

Kolejne rozdziały poświęcono omówieniu problemów zbrojeń i rozbrojenia, traktując je jako najistotniejsze problemy współczesnego świata. W tym kontekście omówiono szeroko terminologię stosowaną w przedmiocie, problemy dotyczące studiów nad bronią masowego rażenia, programy zbrojeń i rozbrojenia, eksport broni i uzbrojenia, prowadzenie inspekcji i kontroli oraz ogólne zagadnienia budowy środków zaufania. W rozdziale poddano również analizie wydatki zbrojeniowe w państwach NATO, wskazując na obniżanie się ich poziomu w ostatnim dziesięcioleciu. Nie służy to podniesieniu bezpieczeństwa europejskiego. Na bezpieczeństwo europejskie wpływa demokracja w państwach europejskich oraz system powszechnie wyznawanych wartości, na

który m.in. składają się prawa człowieka. Są one szczególnie ważne dla całości i spójności opracowania. W tym kontekście zaprezentowano ewolucję koncepcji oraz systemów ochrony praw człowieka, wskazując na ich funkcjonowanie we współczesnym świecie. W toku prowadzonych badań dało się dostrzec ścieranie się uniwersalnych wartości z twardą rzeczywistością, kształtowaną między innymi przez świat polityki oraz radykalne ideologie. W opracowaniu omówiono wybrane doktryny filozoficzne, jak i ich historyczne uwarunkowania rozwoju, podano definicje oraz zaprezentowano ogólny podział i kategorię praw człowieka. Dla wyjaśnienia i poparcia definicji prawnych posłużono się wieloma przykładami, których celem było zilustrowanie działania stosowanych środków oraz metod i procedur w praktyce.

Jako szczególnie istotne dla analizy treści obszaru światowego i regionalnego bezpieczeństwa przyjęto szerokie omówienie teorii i problemów współczesnych wojen i konfliktów zbrojnych, traktując te zagadnienia jako element międzynarodowych stosunków politycznych. W ocenie autora duże doświadczenia dla rozwoju teorii i praktyki użycia sił zbrojnych w konfliktach militarnych przyniosły wnioski i doświadczenia z operacji reagowania kryzysowego oraz operacji antyterrorystycznych prowadzonych pod koniec XX i na początku XXI wieku. Szczególnie duży bagaż doświadczeń teoretycznych i praktycznych przyniósł kryzys bałkański oraz wojna rosyjsko-ukraińska. Zarówno jedna jak i druga interwencja nie mieści się w znanych kategoriach wojny, nie mieści się więc także w kanonach międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Może to rodzić pewien dysonans poznawczy nie tylko u autora, ale także u czytelnika, zwłaszcza młodego, o niewielkim wyrobieniu politycznym i słabej jeszcze znajomości przedmiotu.

Opracowanie porusza dylematy prawne i operacyjne związane z przebiegiem konfliktów zbrojnych na progu XXI wieku, wskazując także ich przyszłe konsekwencje. Autor zdaje sobie doskonale sprawę, że przedmiotowa pozycja nie wyczerpuje wszystkich problemów, które mogłyby stanowić jej treść. Nie ulega jednak wątpliwości, że treści w niej zawarte są wystarczające jako wstęp do dalszego, samodzielnego poszukiwania wiedzy i kształtowania swoich poglądów. Niektóre treści zawarte w opracowaniu są na tyle znane, że mogły się już pojawić w opracowaniach innych badaczy, to tylko potwierdza ważność problemów. Nie jest to więc jakakolwiek forma zapożyczenia, a na pewno nie jest to efekt celowego i świadomego działania, jeżeli już, to raczej niedopatrzenia.

Napisaniu pozycji towarzyszyły studia różnorodnej literatury, z których najbardziej przydatne, w przypadku podejścia autora, okazały się prace Piotra Ostaszewskiego, Jadwigi Stachury, Romana Kuźniara, Teresy Łoś-Nowak, Wojciecha Kosteckiego, Włodzimierza Malendowskiego, Czesława

Mojśiewicz, Stanisława Kozieja, Bolesława Balcerowicza. Janusza Karpowicza, Mirosława Sulka oraz wielu, wielu innych, znamienitych osobowości świata nauki, których nazwiska zawarte zostały w bibliografii.

Pozycja ta, zdaniem autora, jest wystarczającym materiałem uzupełniającym do studiowania problemów bezpieczeństwa we współczesnym świecie. Może także służyć rozwijaniu szerszych zainteresowań w obszarze nauk społecznych i humanistycznych, jako narzędzie służące usystematyzowaniu oraz pogłębianiu wiedzy w tym obszarze.

Autor